

روند استفاده از فراترکیب به عنوان روش کیفی کل نگر در علوم انسانی و اجتماعی

حسین بحری^۱

چکیده

فراترکیب کیفی می‌تواند روشی برای درک عمیق‌تر اشتراکات، روندها و الگوها در یافته‌های پژوهشی باشد و نیز امکان نظریه پردازی در مطالعات متعدد را فراهم سازد. هدف این مقاله بررسی روند استفاده از فراترکیب برای انجام پژوهش‌های کیفی کل نگر در دوره‌های تحصیلات تکمیلی علوم انسانی و اجتماعی است. برای این منظور و با استفاده از روش تحلیل محتوا، از پایگاه گنج ایرانداک به عنوان منبع داده‌های پژوهش استفاده شد. نخست، پژوهشگر با جستجوی واژگان کلیدی مربوطه در سامانه گنج ایرانداک، به فهرستی از پژوهش‌های مرتبط در حوزه‌های مختلف طی بازه‌ای ۱۲ ساله از ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ دست یافت. سپس، با در نظر گرفتن معیارهای گزینش، به بررسی، دسته‌بندی و تحلیل چکیده و روش پژوهشی مطالعات منتخب پرداخته شد. در نهایت، با تلفیق و ترکیب مقوله‌ها، تصویری از چگونگی روندها و الگوهای موجود در استفاده از فراترکیب در علوم انسانی و اجتماعی به دست آمد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که استفاده از فراترکیب طی ۵ سال نخست دوره یاد شده نسبتاً ثابت بود اما پس از آن با شیبی تند افزایش یافت تا اینکه طی ۷ سال آخر بازه مذکور، ابتدا ۴ برابر و در سال انتهایی تا ۱۸ برابر سال نخست، از آن روش استفاده شد. در میان رشته‌هایی که بیشترین فراوانی را در استفاده از روش فراترکیب داشتند به ترتیب شامل مدیریت، علوم تربیتی، فناوری اطلاعات و کتابداری، حسابداری، اقتصاد و علوم اجتماعی و سایر شاخه‌های علوم انسانی می‌شوند. بر اساس این نتایج، میتوان گفت که استفاده از فراترکیب در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی در سال‌های اخیر و نیز آتی رو به گسترش بوده و این موضوع ضرورت آموزش، ترویج و توسعه این روش پژوهشی را دوچندان می‌کند.

واژگان کلیدی: فراترکیب، روندها، روش کیفی نوین، نظریه پردازی، علوم انسانی و اجتماعی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ استادیار، گروه زبان‌های خارجی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. hbahri@khu.ac.ir

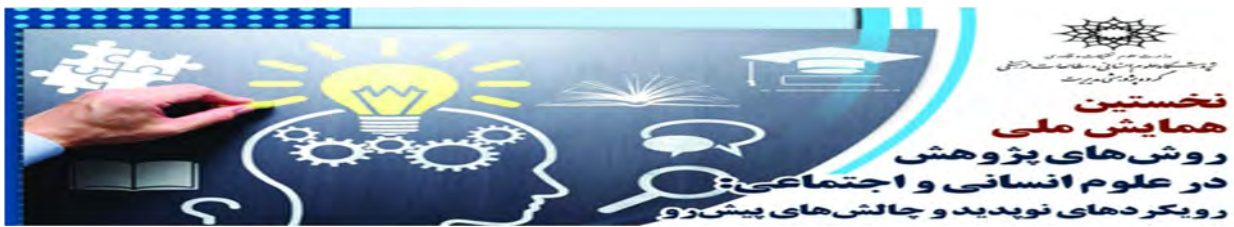
مقدمه

جمع بندی کلی از نتایج پژوهش‌ها در علوم انسانی و اجتماعی به دلایل مختلف دشوار است. بافت‌های متفاوت، طراحی‌ها، سطوح کیفی، چالش‌های اندازه‌گیری، تعریف متغیرهای زیربنایی، آزمایش‌ها و همچنین پیچیدگی‌های خود شرکت‌کنندگان در پژوهش‌ها می‌تواند منجر به تغییر در یافته‌ها شود. معمولاً از روش‌های متعددی از جمله رویکردهای کمی و کیفی برای پاسخ به سؤالات کلیدی تحقیقات استفاده می‌شود؛ با این حال استفاده از روش‌های مختلف ترکیب (سنتزی) می‌تواند وسیله‌ای برای درک عمیق‌تر روندها و الگوها در یافته‌های پژوهشی در مطالعات متعدد را فراهم سازد. به گفته کوپر، هدف از ترکیب، درک نتایج گزارش شده در مطالعات منفرد در بافت مطالعات دیگر است. توصیف تحقیقات گذشته شکاف‌ها را در پژوهش‌های پیشین شناسایی می‌کند، یافته‌های پژوهش‌ها را یکپارچه می‌سازد و دانش علمی را توسعه می‌دهد (کوپر، ۲۰۱۶). ترکیب، همچنین فرآیند دقیقی را برای ساخت و تولید چارچوب‌های نظری فراهم می‌کند (فینفگلد-کانت، ۲۰۱۶).

انواع روش‌های ترکیبی (سنتزی) شامل رویکردهای کمی (فراتحلیل)، کیفی (فراقوم‌نگاری و فراترکیب کیفی)، و رویکردهای مختلط یا آمیخته (فرا ترکیب) برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده است. این اشکال مختلف ترکیب به طور گسترده در تحقیقات پزشکی، پیراپزشکی و روانشناسی، و به طور روزافزونی در تحقیقات آموزشی استفاده می‌شود، به ویژه زمانی که تعداد فزاینده‌ای (به عنوان مثال صدها) مطالعه تحقیقاتی تجربی را نمی‌توان به راحتی با استفاده از مرور روایتی بررسی کرد (گورویچ و همکاران، ۲۰۱۸؛ هیگینز، ۲۰۱۶).

فرا ترکیب کیفی روشی پسا اثبات‌گرا و استقرایی است که هدف نهایی آن نظریه پردازی و نیز شناسایی شکاف‌های دانش است. بسته به سوالات تحقیق ممکن است شامل نمونه‌گیری تصادفی، جامعه آماری هدفمند از تحقیقات موجود باشد. معیارهای ورود (گنجانیدن پژوهش‌ها) شامل سؤالات تحقیق، نظریه زیربنایی پژوهش و روش‌های پژوهشی مشخص است. داده‌ها شامل یافته‌های کیفی مستخرج از جمله بافت مطالعه، روش‌ها، تجزیه و تحلیل، جایگاه پژوهشگر، چارچوب و منابع داده‌ها است. تجزیه و تحلیل (به شیوه تحلیل موضوعی/محتوایی) می‌تواند شامل یافته‌های کلیدی در بافتی باشد که از طریق قوم‌نگاری، نظریه زمینه‌ای، مطالعه موردی، پدیدارشناسی تحلیل گفتمان مورد بحث قرار می‌گیرد. نتایج آن نیز شامل توصیف چگونگی/روند یک پدیده، مفهوم سازی/تفسیر مجدد یک نظریه رایج، و یا پردازش چارچوب‌های نظری جدید است که قابلیت تعمیم (انتقال) به فراتر از نمونه‌های بررسی شده دارد. کیفیت این نوع پژوهش، تابعی از مثلث بندی (چند وجهی سازی) پژوهشگران اولیه، منابع داده‌ها یا بافت‌ها است. هر فراترکیب کیفی موفق دارای شواهد پشتیبان است که به نقل قول‌های مستقیم از مطالعات اولیه بازمی‌گردد، دارای امکان بازبینی است و در مورد جایگاه پژوهشگران شفافیت دارد (فینفگلد-کانت، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۸؛ فینفگلد-کانت و جانسون، ۲۰۱۳؛ لیری و واکر، ۲۰۱۸؛ میجر و ساوین-بادن، ۲۰۱۰).

در فراترکیب کیفی معیارهای جستجو و اینکه چه مطالعاتی باید در آن گنجانده شود، با توجه به تمرکز سؤالات تحقیق تعیین می‌شود. همچنین، بازه زمانی و سایر معیارهای ورودی دقیق تعیین شده توسط محققین برای تناسب با اهداف فراترکیب‌ر نظر گرفته می‌شود. مطالعات گنجانده شده می‌تواند از پنج تا بیش از صد مطالعه باشد. در واقع، محدودیت خاصی در مورد حداقل تعداد مطالعات مورد نیاز برای انجام فراترکیب کیفی وجود ندارد. اما مهمترین بخش گنجاندن در فراترکیب، همیشه به کیفیت مطالعات بر می‌گردد. معنای این امر در طول سال‌ها تغییر کرده است، زیرا امروزه فراترکیب کیفی خیلی بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما معمولاً توافق بر این است که رویکرد فراگیرتر امکان نادیده گرفتن یافته‌های مهم یا ورود سوگیری‌های غیرضروری را از بین می‌برد (ساندلوفسکی و باروسو، ۲۰۰۳).

سابقه آشنایی محققان کشورمان با فراترکیبو کاربرد گسترده آن به کمتر از دو دهه می‌رسد و به پیروی از الگوهای جهانی، در ایران نیز آشنایی و کاربرد آن از علوم پزشکی و رشته‌های وابسته به آن شروع شد. در واقع، شناخت و آموزش روش فراترکیدر کشورمان با مطالعاتی در رشته‌های علوم بهداشتی و پرستاری آغاز شد (رفائی شیرپاک و همکاران، ۱۳۸۹؛ نجفی و همکاران، ۱۳۹۱). تاکنون، در رشته‌هایی مانند مدیریت و رشته‌های وابسته به آن از جمله مدیریت فناوری اطلاعات که با حوزه‌های نوین علمی-پژوهشی سرو کار دارند (نیرومند و همکاران، ۱۳۹۱؛ سهرابی و همکاران، ۱۳۹۶) و مدیریت رفتاری (عرب و همکاران، ۱۳۹۳) مطالعاتی صورت گرفته است. همچنین، کمالی مطالعه‌ای در خصوص روش شناسی فراترکیب و کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی در رشته علوم سیاسی انجام داد و در آن به تبیین مراحل و مزایای این روش و نمونه‌هایی از کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی پرداخت (کمالی، ۱۳۹۶). با این حال مطالعه وی عمدتاً متمرکز بر پژوهش‌های خارج از ایران است.

به رغم مطالعاتی که با استفاده از روش فراترکیب در رشته‌های مختلف علمی صورت گرفته، در خصوص فراوانی و تنوع رشته‌هایی که در حوزه علوم انسانی و اجتماعی از این نوع پژوهش در ایران استفاده می‌کنند متأسفانه اطلاعات چندانی در دسترس نیست. برخی پژوهشگران (عابدی جعفری و امیری، ۱۳۹۸) به این مسأله اشاره کرده‌اند که در میان مطالعات حوزه علوم انسانی و اجتماعی، تعداد پژوهشهایی که از روشهای کیفی از جمله فراترکیب بهره‌میرند رو به افزایش است. با این حال، مطالعه آنها مبتنی بر پژوهش‌های خارجی است و اشاره‌ای به بافت ایرانی ندارد. همچنین تا کنون در ایران مطالعه‌ای که به بررسی روند استفاده از فراترکیب در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی در سطحی کلان مانند دوره‌های تحصیلات تکمیلی بپردازد، صورت نگرفته است. در نتیجه، پژوهش حاضر تلاش دارد تا روند استفاده از فراترکیب برای انجام پژوهش‌های کیفی کل نگر در مقاطع تحصیلات تکمیلی رشته‌های مختلف به ویژه علوم انسانی و اجتماعی را طی بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ بررسی کند. با توجه به هدف اصلی طرح شده، پاسخ به سوالات کیفی زیر مد نظر است:

۱. روند کلی استفاده از فراترکیب در بازه زمانی دوازده ساله در مطالعات پژوهشگران دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های کشور چگونه است؟
۲. فراوانی و تنوع مطالعات انجام شده با روش فراترکیب در بازه زمانی دوازده ساله برحسب رشته و دانشکده‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های کشور به چه شکل است؟
۳. با توجه به مطالعات صورت گرفته با روش فراترکیب، اهمیت آموزش و ضرورت کاربرد و توسعه این روش در علوم انسانی و اجتماعی چقدر است؟

روش تحقیق

برای گردآوری داده‌ها، از پایگاه داده گنج ایرانداک (<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/>) که توسط پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران اداره می‌شود، استفاده شد. این پایگاه که بزرگترین گنجینه دانشگاهی ایران محسوب می‌شود، دارای بیش از هشتصد و هشتاد هزار پایان‌نامه و رساله است. نخست، پژوهشگر با جستجوی واژگان کلیدی مربوطه در سامانه گنج ایرانداک، به فهرستی از پژوهش‌های مرتبط با این واژگان در حوزه‌های مختلف، طی بازه‌ای ۱۲ ساله از ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ دست یافت. بازه مذکور با زمان تقریبی آشنایی پژوهشگران ایرانی با فراترکیب و انجام نخستین پژوهش‌های صورت گرفته با این روش در ایران تطابق دارد. سپس، با در نظر گرفتن معیارهای گزینش، از جمله «استفاده از

فرا ترکیب» در رشته‌های «حوزه علوم انسانی و اجتماعی» طی «بازه ۱۲ ساله» و با استفاده از روش تحلیل محتوا، به غربالگری، استخراج مضامین، دسته‌بندی موضوعات و تحلیل چکیده، واژگان کلیدی و روش پژوهشی مطالعات منتخب پرداخته شد. در نهایت، در مرحله نتیجه‌گیری، با تلفیق و ترکیب مقوله‌ها، تصویری از چگونگی روندها و الگوهای موجود در استفاده از فرا ترکیب در دوره‌های تحصیلات تکمیلی علوم انسانی و اجتماعی به دست آمد.

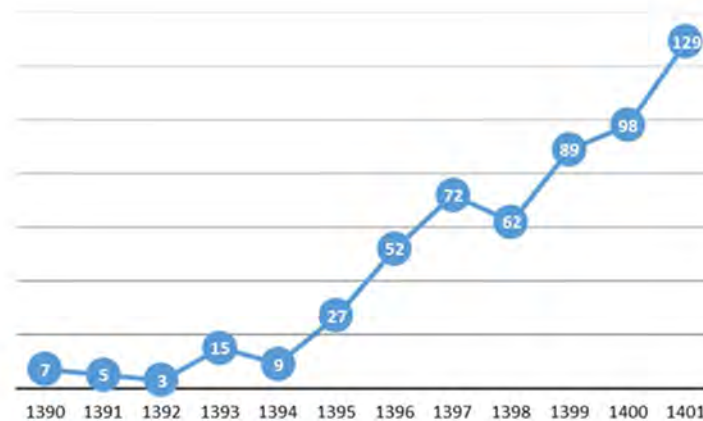
یافته‌ها

نتایج جستجوی صورت گرفته نشان داد که طی بازه دوازده ساله از ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ تعداد ۵۶۸ پژوهش با موضوع فرا ترکیب در دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های ایران صورت گرفته که از این تعداد ۳۳۵ مورد پایان‌نامه کارشناسی ارشد و ۲۳۳ مورد رساله دکتری تخصصی PhD بوده است. شکل ۱، درصد استفاده از روش فرا ترکیب بر حسب مقطع در دوره‌های تحصیلات تکمیلی بازه ۱۳۹۰-۱۴۰۱ را نشان می‌دهد. از میان پژوهش‌هایی که با استفاده از فرا ترکیب انجام شده‌اند، حدود ۶۰ درصد در دوره کارشناسی ارشد و حدود ۴۰ درصد در دوره دکتری بوده است، یعنی ۱٫۵ برابر دوره دکتری. با توجه به اینکه طبق آمار سامانه گنج، تعداد کل پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد ۷ برابر پایان‌نامه‌های دوره دکتری است، نسبت کم ۱٫۵ برابری ارشد به دکتری می‌تواند حاکی از رواج و تداول بیشتر فرا ترکیب در مطالعات دوره دکتری باشد. طبق ارقام موجود در شکل ۲، میزان استفاده از روش فرا ترکیب طی دوازده سال در مجموع افزایشی بوده و به جز ۴ سال که شاهد کاهش استفاده از این روش بوده ایم، در مابقی سال‌ها روند رو به رشدی داشته و اوج آن در سال انتهایی بازه (۱۴۰۱) با ۱۲۹ پژوهش است.

شکل ۱. درصد استفاده از روش فرا ترکیب بر حسب مقطع در دوره‌های تحصیلات تکمیلی (۱۳۹۰-۱۴۰۱)

شکل ۲. نمودار سال انتشار و تعداد پژوهش‌های تحصیلات تکمیلی انجام شده با روش فراترکیب (۱۳۹۰-۱۴۰۱)

همچنین، مطابق جدول ۱، در مجموع طی بازه دوازده ساله، استفاده از فراترکیب ۶۹۳٫۵ درصد رشد داشته که یعنی رشد متوسط آن حدود ۷ برابر شده و به لحاظ تعداد پژوهش تا ۱۸ برابر سال نخست افزایش داشته است. این افزایش کمی، دلایل مختلفی داشته، که علاوه بر گسترش میزان آشنایی پژوهشگران با این روش و کاربرد آن و نیز توسعه استفاده از آن در رشته‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی، می‌تواند به دلیل شیوع بیماری کرونا از اوایل سال ۱۳۹۹ و رو آوردن بسیاری از پژوهشگران به پژوهش‌های غیرمیدانی و کیفی است که مبتنی بر پژوهش‌های اولیه دیگر پژوهشگران بوده است. از سوی دیگر این روند می‌تواند در امتداد روند افزایش استفاده از روش‌های کیفی و توجه بیشتر پژوهشگران در دهه‌های آغازین قرن بیست و یکم میلادی به مطالعات کیفی و توجه به نظریه پردازی جدید در حوزه‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی باشد.

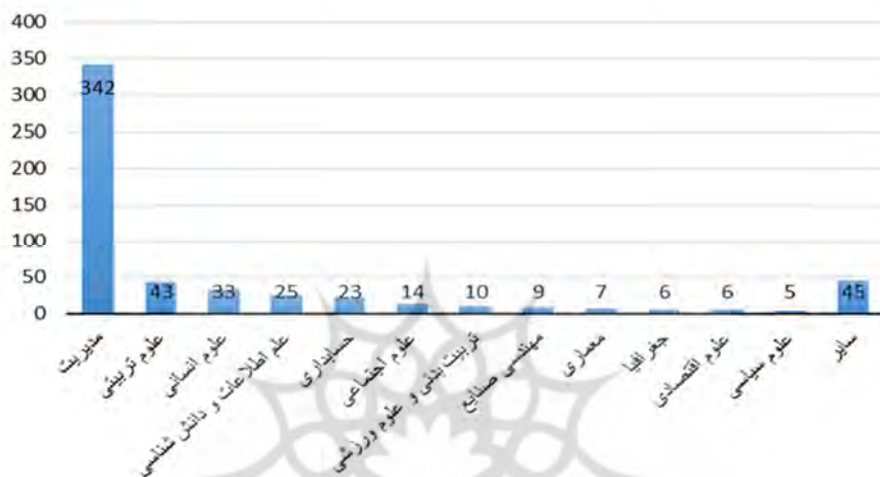
جدول ۱. سال انتشار و تعداد پژوهش‌های تحصیلات تکمیلی انجام شده با روش فراترکیب (۱۳۹۰-۱۴۰۱)

سال انتشار	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	مجموع
پژوهش	۷	۵	۳	۱۵	۹	۲۷	۵۲	۷۲	۶۲	۸۹	۹۸	۱۲۹	۵۶۸
درصد رشد	---	۲۸٫۵	-۴۰	۴۰۰	-۴۰	۲۰۰	۹۲٫۶	۳۸٫۵	-۱۳٫۹	۴۳٫۵	۱۰٫۱	۳۱٫۶	۶۹۳٫۵

با توجه به اینکه آمار و ارقام فوق مربوط به تمامی رشته‌ها است و تعداد رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی هنوز مشخص نشده، لازم است تا در اینجا سهم رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی را در مطالعات فوق مشخص کنیم. مطابق شکل ۳، تعداد ۳۴۲ پژوهش (بیش از ۶۰ درصد کل پژوهش‌ها) در رشته مدیریت زیرشاخه‌های آن با روش فراترکیب صورت گرفته است. با این حال، سهم رشته‌های علوم انسانی در صورتی که آنها را صرفاً شامل رشته‌های تاریخ، باستان‌شناسی، زبان، ادبیات، فلسفه و دین بدانیم و نیز رشته‌های علوم اجتماعی چنانچه آنها را فقط شامل رشته‌های جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و قوم‌شناسی بدانیم در مجموع ۴۷ پژوهش (حدود ۸٫۳ درصد کل پژوهش‌ها) از مطالعات مربوط به این رشته‌ها با روش فراترکیب انجام شده است. در صورتی که رشته‌های جغرافیا و علوم سیاسی را نیز به رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی بیافزاییم کمی بیش از ۱۰ درصد از کل پژوهش‌هایی که به کمک فراترکیب

انجام شده، مربوط به این رشته‌ها است. اگرچه تعداد پژوهش‌های انجام شده در حوزه علوم انسانی و اجتماعی نسبت به رشته مدیریت چندان زیاد نیست اما بررسی موردی همین پژوهش‌ها نشان داد که حدود ۳۰ درصد از آنها طی دو سال آخر بازه دوازده ساله انجام شده که حاکی از روند رو به رشد استفاده از روش فراترکیب در علوم انسانی و اجتماعی است. با این حال، همانگونه که از شکل ۳ پیداست، پس از رشته مدیریت، به ترتیب: علوم تربیتی، علوم انسانی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، حسابداری، علوم اجتماعی، تربیت‌دانی و علوم ورزشی، مهندسی صنایع، معماری، جغرافیا، علوم اقتصادی، علوم سیاسی، سایر.

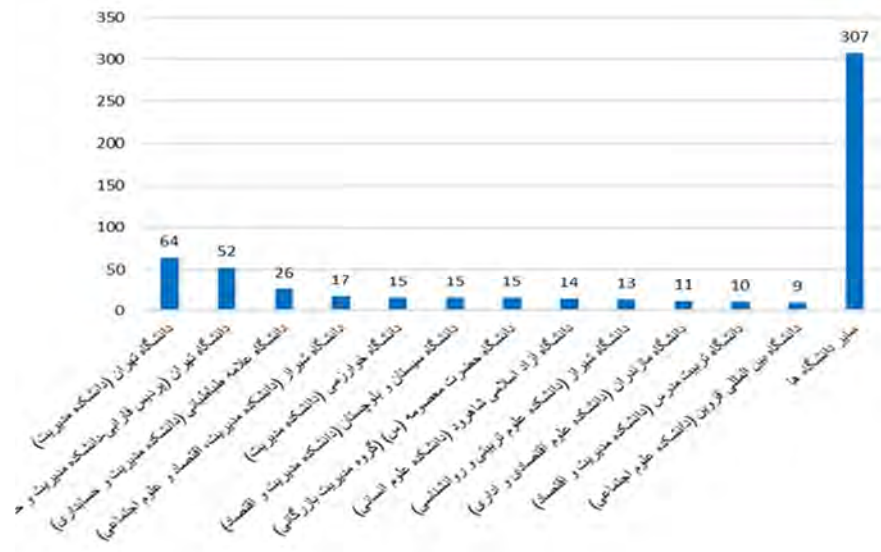

شکل ۳. نمودار تعداد مطالعات انجام شده با روش فراترکیب برحسب رشته‌های تحصیلات تکمیلی (۱۳۹۰-۱۴۰۱)

شکل ۴ دانشکده‌های پراکنده نشان می‌دهد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی در آنها بیشترین موارد استفاده از روش فراترکیب را در سطح کشور داشته‌اند. به ترتیب دانشکده‌های دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبائی و شیراز در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند و در تمامی این دانشگاه‌ها بیشترین مطالعات در دانشکده مدیریت صورت گرفته است. پس از دانشکده‌های مدیریت، بیشترین استفاده از روش فراترکیب در دانشکده‌های علوم انسانی، علوم تربیتی و روانشناسی، علوم اقتصادی و علوم اجتماعیانجام شده است. به رغم آنکه نمودارهای رشته‌ها و دانشکده‌ها (شکل‌های ۳ و ۴) دقیقاً بر هم منطبق نیستند اما بسیار به هم شباهت دارند و دلیل آن نیز همپوشانی رشته‌های موجود در دانشکده‌های مختلف، بینارشته‌ای بودن ماهیت بسیاری از پژوهش‌ها و وجود گرایش‌های ترکیبی و کاربردی در برخی دانشکده‌ها است.

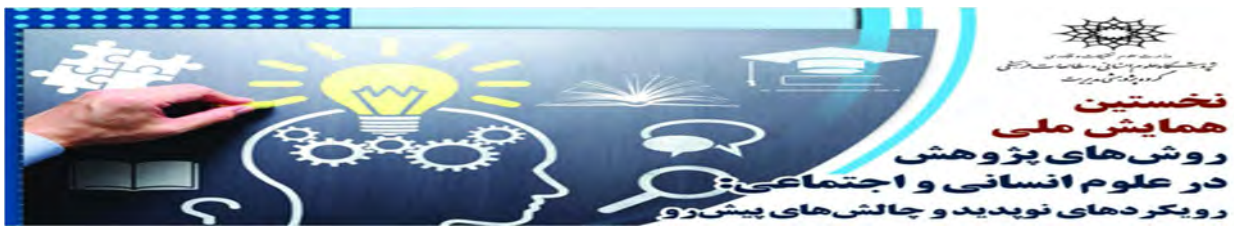

 مجلس شورای اسلامی
 وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
 پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 گروه مطالعات آموزشی
نخستین
همایش ملی
روش های پژوهش
در علوم انسانی و اجتماعی
رویکردهای نوپدید و چالش های پیش رو

شکل ۴. نمودار تعداد مطالعات انجام شده با روش فراترکیب برحسب دانشکده های تحصیلات تکمیلی (۱۳۹۰-۱۴۰۱)

بحث و نتیجه گیری

در پاسخ به سوال نخست پژوهش حاضر درباره روند کلی استفاده از فراترکیب در بازه زمانی دوازده ساله در مطالعات پژوهشگران دوره های تحصیلات تکمیلی دانشگاه های ایران باید گفت بدون در نظر گرفتن تاثیر عواملی که موجب تغییرات سالانه در تعداد پژوهش ها با فراترکیب شده اند، استفاده از فراترکیب به طور متوسط در هر سال ۵۷٫۸ درصد رشد داشته (۵۷٫۸ = ۱۲ ÷ ۶۹۳٫۵) که انتظار می رود این روند رشد در بلند مدت نیز ادامه داشته باشد، اگرچه می تواند تحت تاثیر عوامل مختلف افزایش یا کاهش یابد. این امر با پژوهش هایی که در خارج از ایران صورت گرفته و حاکی از روند رو به رشد این روش پژوهشی در حوزه تحقیقات آموزشی است همخوانی دارد (گورویچ و همکاران، ۲۰۱۸؛ هیگینز، ۲۰۱۶). در پاسخ به سوال دوم این پژوهش درباره فراوانی و تنوع مطالعات انجام شده با روش فراترکیب در بازه زمانی دوازده ساله برحسب رشته و دانشکده های تحصیلات تکمیلی دانشگاه های ایران، بیشترین پژوهش ها به ترتیب فراوانی در رشته های مدیریت، علوم تربیتی، علم اطلاعات و کتابداری، و علوم انسانی و اجتماعی و به طور عمده در دانشکده های مدیریت دانشگاه تهران، علامه طباطبائی و شیراز صورت گرفته است. در واقع، رشته و دانشکده های مدیریت را می توان قطب های استفاده از روش فراترکیب دانست که ذکر دلایل آن، خود می تواند موضوع یک مقاله پژوهشی باشد. این امر تا حدودی متفاوت با یافته های پژوهشگران بین المللی است که طبق آن به ترتیب رشته های پزشکی، علوم اجتماعی و علوم تربیتی در صدر رشته های استفاده کننده از فراترکیب هستند (داوسون، ۲۰۱۹؛ چودهوری و تورین، ۲۰۱۹). احتمالاً، ماهیت بینارشته ای مدیریت که گرایش های آن در ایران با بسیاری از علوم انسانی و اجتماعی مرتبط است می تواند از دلایل اصلی این یافته در کشورمان باشد. در خصوص سوال سوم این پژوهش درباره میزان اهمیت آموزش و ضرورت کاربرد و توسعه روش فراترکیب در علوم انسانی و اجتماعی باید ضمن توجه به پاسخ دو سوال قبل به روندهای جهانی نیز توجه داشت. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که اهمیت آموزش و کاربرد این روش پژوهشی در ایران در رشته هایی چون مدیریت، فناوری اطلاعات و کتابداری، حسابداری، اقتصاد و علوم اجتماعی و انسانی و حتی تربیت بدنی بسیار زیاد و ضروری است که باید مورد توجه برنامه ریزان آموزشی کشورمان قرار گیرد.

نتایج این پژوهش همچنین نشان داد که استفاده از روش فراترکیب در دوره دکتری نسبت به دوره کارشناسی ارشد بیشتر رایج است. دلیل آن ممکن است علاوه بر انجام بیشتر مطالعات کیفی در دوره دکتری، ناشی از آشنایی بیشتر دانشجویان دکتری با این روش تحقیق باشد. در نتیجه، لازم است تا آموزش این روش پژوهشی در برنامه درسی روش تحقیق دوره کارشناسی ارشد دانشجویان به ویژه در رشته های علوم انسانی و اجتماعی گنجانده شود. توجه به این نکته ضروری است که در بعضی از مطالعات بررسی شده، فراترکیب روش اصلی پژوهش نبوده، و در برخی دیگر متأسفانه به شکل صحیحی اجرا نشده و در نهایت محدود به مرور سیستمی و یا روایی شده است و معمولاً در مرحله نهایی که شامل ترکیب و پردازش نظریه و یا تبیین روندها می شود، اهتمام لازم صورت نگرفته است. این مساله محدودیتی را بر روایی پژوهش های مذکور اعمال می کند که احتمالاً بر نتایج پژوهش حاضر نیز موثر باشد. همچنین، ذهنیت نویسندگانی بر نوع تحلیل و برآوردی که از تعداد پژوهش ها داشته تاثیرگذار بوده است. از سوی دیگر، پژوهش حاضر محدود به مطالعات تحصیلات تکمیلی در دانشگاه های ایران است و شامل تمامی پژوهش هایی که در خصوص فراترکیب در کل کشور طی بازه مربوطه انجام شده نمی شود. این امر بدون شک نیازمند تکرار پژوهش با افزودن مقالات منتشره در مجلات علمی-پژوهشی، همایش ها و طرح های پژوهشی است. اگرچه، تاثیر ذهنیت و تفاسیر شخصی بر نتایج مطالعات کیفی موثر است، اما هدف اصلی از فراترکیب غلبه بر این تاثیر ذهنی و نظرات شخصی است که از طریق شفافیت عملکرد، شواهد متقن و امکان بازبینی به حداقل می رسد و امکان تعمیم و انتقال یافته ها به

سطوح بالاتر را فراهم می‌سازد. بدون شک یکی از دلایل کاربرد گسترده فراترکیب در مدیریت، علاوه بر ماهیت این رشته که نیازمند مطالعات کیفی فراگیر است، آموزش روش‌های کیفی چون فراترکیب به دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته مدیریت و گرایش‌های آن و استفاده گسترده از روش‌های ترکیبی در این رشته است. چنانچه این امر در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی صورت پذیرد، می‌توان شاهد استفاده بیشتر و بهتر از فراترکیب در رشته‌های مذکور بود.

منابع

- رفائی شیرپاک، خسرو، گوروگه، سپالی و چینی چیان، مریم، متاسننز تحقیقات کیفی در علوم بهداشتی، مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران، ۱۳۸۹، دوره ۶ شماره ۱، ۵۷-۵۱
- سهرابی، بابک، خلیلی جعفرآباد، احمد و رودی، امیر، کشف ویژگی‌های حوزه‌های تحقیقاتی نوظهور با استفاده از روش فراترکیب، فصلنامه سیاست علم و فناوری، زمستان ۱۳۹۶، سال ۹، شماره ۴، ۳۰-۱۵
- عابدی جعفری، عابد و امیری، مجتبی، فرا ترکیب، روشی برای سنتز مطالعات کیفی، فصلنامه علمی-پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی، تابستان ۱۳۹۸، سال ۲۵، شماره ۹۹، ۸۷-۷۳
- عرب، سید محمد، ابراهیم زاده پزشکی، رضا و مروتی شریف آبادی، علی، طراحی مدل فراترکیب عوامل مؤثر بر طلاق با مرور نظام مند مطالعه‌های پیشین، مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران، ۱۳۹۳، دوره ۱۰، شماره ۲۲، ۴-۱۰
- کمالی، یحیی، روش‌شناسی فراترکیب و کاربرد آن در سیاست‌گذاری عمومی، فصلنامه سیاست، پاییز ۱۳۹۶، دوره ۴۷، شماره ۳، ۷۳۶-۷۲۱
- نجفی، فرشته، منجدبی، فاطمه و نیکپیما، نسرین، متاسننز تحقیقات کیفی در پرستاری: یک مطالعه مروری، مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت، ۱۳۹۱، دوره ۲، شماره ۴، ۳۳۵-۳۲۰
- نیرومند، پوراندخت، رنجبر، محبوبه، سعدی، محمدرضا، و امیرشاهی، میراحمد، شناسایی و طبقه‌بندی مدل‌های کسب و کار موبایل مبتنی بر رویکرد فراترکیب، مجله مدیریت فناوری اطلاعات، بهار ۱۳۹۱، دوره ۴، شماره ۱، ۲۰۳-۱۸۱
- Cooper, Harris. (2016). Research synthesis and meta-analysis: A step-by-step approach (5th ed.). Thousand Oaks: Sage publications
- Chowdhury, Mzi, Turin, Tanvir. (2019). Synthesizing Quantitative and Qualitative Studies in Systematic Reviews: The Basics of Meta-analysis and Meta-synthesis. JNHFB. July 2019. 55-61
- Dawson, Angela. (2019). Meta-synthesis of Qualitative Research. Handbook of Research Methods in Health Social Sciences. Springer Link. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-981-10-5251-4_112
- Finfgeld-Connett, Deborah. (2014). Use of content analysis to conduct knowledge-building and theory-generating qualitative systematic reviews. Qualitative Research. 14. 341-352. doi: 10.1177/1468794113481790
- Finfgeld-Connett, Deborah. (2016). The future of theory-generating meta-synthesis research. Qualitative Health Research. Vol. 26. No. 3. 291-293
- Finfgeld-Connett, Deborah. (2018). A Guide to Qualitative Meta-synthesis. New York. Routledge
- Finfgeld-Connett, Deborah and Johnson, E Diane. (2013). Abused South Asian women in Westernized countries and their experiences seeking help. Issues in Mental Health Nursing. Vol. 34. No. 12. 863-873. doi: 10.3109/01612840.2013.833318
- Gurevitch, Jessica, Koricheva, Julia, Nakagawa, Shinichi and Stewart, Gavin. (2018). Meta-analysis and the science of research synthesis. Nature. 555. 175-182
- Higgins, Steve. (2016). Meta-synthesis and comparative meta-analysis of education research findings: Some risks and benefits. Review of Education. Vol. 4. No. 1. 31-53. <https://doi.org/10.1002/rev3.3067>
- Leary, Heather and Walker, Andrew. (2018). Meta-Analysis and Meta-Synthesis Methodologies: Rigorously Piecing Together Research. TechTrends. Association for Educational Communications & Technology 2018. <https://doi.org/10.1007/s11528-018-0312-7>
- Major, Claire Howell and Savin-Baden, Maggi. (2010). An introduction to qualitative research synthesis: Managing the information explosion in social science research. New York. Routledge

Sandelowski, Margarete and Barroso, Julie. (2003). Toward a metasynthesis of qualitative findings on motherhood in HIV-positive women. *Research in Nursing and Health*. Vol. 26. No. 2. 153-170. doi: 10.1002/nur.10072

